

Огњен М. Куртеш
Универзитет у Источном Сарајеву
Филозофски факултет Пале
ognjen.kurtes@ffuis.edu.ba

https://doi.org/10.18485/ai_knjiz_u_prevodu.2019.ch381255.4
821.111(73).09-1

ОСАМ САВРЕМЕНИХ АМЕРИЧКИХ ПЈЕСНИКА – ЛЕКСИЧКА И СИНТАКСИЧКА ОДСТУПАЊА У ПРЕВОДУ

Предмет истраживања у овом раду је књига *Осам савремених америчких пјесника*. Избор и превод пјесама урадио је проф. др Петар Пенда, редовни професор Филолошког факултета Универзитета у Бањој Луци, а у избор су укључене пјесме Роберта Блаја (Robert Bly), Едријен Рич (Adrienne Rich), Чарлса Рајта (Charles Wright), Чарлса Симића (Charles Simic), Мајкла С. Харпера (Michael S. Harper), Луиз Глик (Louise Glück), Џој Харџо (Joy Harjo) и Рите Дав (Rita Dove). Примарни циљ нам је, уз оцјену општих карактеристика превода пјесама на српски језик, да уочимо и систематизујемо сва лексичка, синтаксичка и друга одступања од оригинала како би се постигла ритмичност и рима.

Кључне ријечи: превод, поезија, превођење лексичких и синтаксичких елемената.

1.

Феноменом превођења данас се баве многе научне дисциплине, превасходно оне које су у блиској вези са лингвистичким концептима и категоријама, а

најчешће се помињу следећи приступи: функционални приступ, динамички приступ који уз лингвистику укључује и антропологију, психологију, филологију и библијску херменеутику. Психолингвистички приступ феномену превођења базира се на тези да је преводилац формирао резултате захваљујући превасходно употреби лингвистичког концепта. Са друге стране, ту је и когнитивни лингвистички приступ, а међу теоретичарима који заступају лингвистички приступ преводу, неки виде превод као грану примијењене лингвистике, док други, пак, сматрају да је језик тзв. сирови материјал са којим раде. Особа која се бави превођењем, очигледно, требало би да је и лингвиста и информисани/образовни преводилац, па да се повремено ставља у једну или истовремено обје од тих улога (Malmkjær 2011: 1) што преводилац у нашем случају и ради све вријеме.

Са друге стране, како тврди Кетфорд, општепозната је ствар да не постоји апсолутна подударност, па самим тим ни апсолутно тачни превод. Како би се тај јаз учинио што мањим, потребно је да преводилац обрати посебну пажњу на следећих пет фаза: на саму тему, учеснике, сам чин говора или писања, код и поруку, али је такође од пресудне важности и то да они који поруку шаљу (преводиоци) ту исту поруку максимално прилагоде онима коју поруку примају (читаоци), имајући у виду посебно образовну и културну/културолошку позадину, посебно када је у питању превод (Malmkjær 2011: 5). Овај процес се у случају превода *Осам савремених америчких пјесника* одвија веома спонтано, али опет врло ефикасно, захваљујући и умјешности преводиоца али и не тако великој временској дистанци на релацији писци – читаоци.

Када говоримо о намјери преводиоца, из перспективе теорије, она је свакако идентична оној коју је имао

и писац/пјесник, односно аутор оригиналног текста. Говорећи о скалама формалности, у теорији најчешће наилазимо на сљедећу подјелу: званичну, формалну, неутралну, неформалну, колоквијалну, сланг и табу. У самом превођењу, веома су важни сљедећи нивои: референцијални ниво, кохезивни ниво, ниво природности, али је најчешћи случај да се ова четири нивоа у ствари комбинују (Newmark 1988: 50).

Од свих методолошких оквира, сложићемо се овдје са Жељком Бабић, најрелевантније је питање које је све одлуке преводилац доносио и који су то транслатолошки процеси кроз које је он мора да прође (Babić 2018: 7). Даље, од нарочите је важности и реконструкција процеса који недвосмислено имају утицај на избор структура или ријечи које преводилац користи (Babić 2018: 8).

2.

Како нам сам аутор, преводилац, у предговору књиге *Осам савремених америчких пјесника* признаје, веома је тешко дати прецизан одговор на питања како остварити интеркултурални контакт у преведеном дјелу, како тачно приближити двије различите културе без већих одступања од текста, без губљења поетичности, као и да ли је примарно држати се идеја и концепта или примарни задатак треба, пак, да буде преношење пјесничког језика. Преводилац истовремено оправдано поставља и питање да ли је могуће обухватити све аспекте и на тај начин пребродити културолошке различитости. Разлике језичке структуре, ред ријечи и фонетска обиљежја двају језика по правилу захтијевају прилагођавање и дотјеривање чак и када је ријеч о дословном преводу, а посебно је то случај када се ради о пре-

пјевима. Све поменуто упућује само на једно – извјесна одступања од изворног текста јесу неминовност, с тим да успјех превода неминовно зависи од преводиоачеве способности да оствари интеркултуралну комуникацију, те да притом пренесе естетске, пјесничке и идејне одлике изходног језика у језик циља (Penda 2009: 12–14), што Петар Пенда и чини. Посао преводиоца овог дјела свакако је обиљежен и жанровским карактеристикама текста у оригиналу, односно примарним одликама савремене америчке поезије, која представља, између осталог, мноштво искустава а да се притом не ограничава само на осјећања или исповијест. Ова поезија одише упозоравајућим тоном, реалистична је и не-ескапистичка. Она у највећем броју случајева настаје из свакодневних искустава и одсликава искуства хаотичног и урбаног живота, који само наизглед није примарна тема умјетности (Penda 2009: 13). Даље, у преводу је свакако присутна и нота која показује временску, иако не просторну блискост аутора и преводиоца, што умногоме може да олакша сам процес превођења, али и разумијевање превода поезије.

Квалитет превода је у директној вези са ситуационим одликама на које се односи текст на језику извору, а на који се такође односи и сам превод (Malmkjær 2011: 4). Са друге стране, постоји велики број научника који на процес превођења гледају као на својеврсно емпиријско истраживање оних менталних активности које су преводиоци у могућности да опазе сами за вријеме или непосредно након процеса превођења, а који могу утицати на формирање коначних резултата њиховог истраживања употребом лингвистичких концепата (Malmkjær 2011: 5). Као и Најда, и Бел вјерује да је задатак преводиоца да декодира поруке које преноси један језик и да их прекодира у други језик.

Есенцијално питање на које је потребно одговорити је то на који начин се преводилац креће из једног језика у други, гледе самог превода. Да бисмо успјешно одговорили на ово питање, како вјерује Бел, потребно је истовремено обратити пажњу на социолингвистику и психолингвистику. Психолингвистика може да помогне да се обликују процеси везани за декодирање и прекодирање порука, док је социолингвистика ту како би обликовала сам избор међу многим опцијама које нуди лингвистички код (Malmkjær 2011a: 6).

Виђење превода може се дефинисати и одредницама истовјетности значења које је у суштини веома ријетко. У неким случајевима, то се између осталог дешава и због тога што се превод најчешће доводи у везу са питањем еквивалентности и истовјетности значења, док је са друге стране мишљење оних научника који ипак преферирају да на превод гледају на мало другачији начин (Malmkjær 2011b: 6).

3.

Једна од одлика превода пјесама хронолошки првог пјесника Роберта Блаја, свакако је промјена реда ријечи у реченици, што је донекле и неминовност, имајући у виду природу енглеске реченице гледе фиксног реда ријечи. Особеност ових превода у односу на оригинал је и употреба интерпункције у преводу неких пјесама, на мјестима гдје их у оригиналу има. Примјетна су, свакако, и синтаксичка одступања, у смислу да преводи нису дословни: тако *FIT* у пјесми *Бројање тијела ситних костију* преводи као *СТАВИТИ*), док се у пјесми *Празно мјесто* у преводу изоставља рима само на једном мјесту, док је скоро у свим другим пјесмама рима слободна и у оригиналу и у преводу.

Преводе пјесама Едријен Рич, између осталог, карактерише и то да преводилац не наводи интерпункцију које нема ни у оригиналу, али долази до пермутације када је у питању ред ријечи, док већих значењских одступања нема, а примјетан је и слободни стих у оригиналу и преводу. Преводи пјесама Чарлса Рајта успјешно одсликавају оригинал на свим нивоима, поново уз присуство слободне риме. Илустрације ради, занимљиви су преводи *bold fathers – смиони очеви*, или *its either eat or be eaten – ако ти нећеш њих, они ће тебе* (стр 109). Још једна од одлика превода пјесама Чарлса Симића је, између осталог, и у мањим корекцијама када је у питању ред ријечи, односно прилошких одредби за вријеме у највећем броју случајева, које се у оригиналу налазе на крају стиха а у преводу на почетку, али и наглашавањем ријечи у преводу које нису наглашене у оригиналу, а за које преводилац сматра да су од кључне важности:

I saw something!

Vido sam *nešto!* (Penda 2009: 124–125)

Остали преводи указују на поштовање распореда риме, односно постојање слободне риме и у оригиналу и у преводу, дословно пресликавање глаголских времена, употребу ријечи у контексту и присуство природних, али не увијек дословних превода. У преводу се, такође, може уочити употреба помало архаичне лексике чија је примарна функција успостављање, односно пресликавање поетичности из оригинала у превод. Преводаца је, недвосмислено, успио да преведе и културолошке и друге дубинске текстуалне слојеве који се могу ишчитавати у преводу. Како тврди Жељка Бабић, сваки превод је на неки начин обојен културолошким бојама ис-

кустава које су неодвојиви дио преводиочеве личности (Babić 2018: 27).

4.

Када говоримо о семантички обојеним одступањима у преводу, не смијемо губити из вида чињеницу да је превођење процес сталне потраге за преношењем порука из језика извора у језик циља, као и да је превод често у тијесној вези са многим проблемима који могу бити резултат разлика које се тичу оба језика или разлика двају култура које те језици представљају, тако да овдје истовремено говоримо и о лингвистичким и/или културним/културолошким проблемима (Sadiq 2008: 1). Један од првих проблема са којима се преводилац сусреће је непостојање директних еквивалената за превод из језика извора у језик циља. У тим случајевима, значење у језику извора може се ослонити на значење у језику циља које има исту функцију (Sadiq 2008: 2).

Када је у питању лексички ниво преводне анализе, преводилац мора као прималац изворне поруке испитати семантички садржај лексичких јединица које ту поруку носе (Ивир 1978: 102), а када је у питању граматичко контрастивна анализа, неопходно је утврдити да је кореспондент енглеске пасивне конструкције повратна конструкција у српском језику (Ивир 1978: 136). Синтаксички обојена одступања у превођењу један су од резултата бројних различитости између двају језика, посебно приликом покушаја превођења поруке из једног језика у други. Број тих проблема се може повећавати или смањивати, све у зависности од нивоа сличности између језика извора и језика циља. Што су два језика сличнија и повезанија, то је мање синтак-

сичких проблема и недоумица. Разлика је, природно, много мања када се ради о сродним језицима, али када ти језици припадају сасвим различитим језичким скупинама, као што је то случај у овом преводу, сасвим је очекивано да ћемо се сусрести са већим бројем проблема синтаксичке природе. У том случају, само коректно превођење ријечи није довољно. Свака од тих ријечи мора бити распоређена тако да у потпуности одговара адекватној синтаксичкој и идиоматској употреби језика циља. У свим другим случајевима, мало је вјероватно да ће рецептори језика циља регистровати такве одреднице и да ће оне бити ефикасне. Међу најчешћим синтаксичким проблемима који се појављују у преводу су глаголска времена, ред ријечи и синтаксичка двосмисленост (Sadiq 2008: 12).

Глаголско вријеме се најчешће дефинише као „граматичка реализација локације у времену”, односно како простор у категорији времена може бити изражен у језику. Начини изражавања локације у времену разликују се од језика до језика, као и број глаголских времена и аспеката. Разлике које се превасходно односе на глаголска времена и аспекте могу бити извор проблема у преводу (Sadiq 2008: 12). Неки од најуочљивијих примјера разлике у преводу глаголских времена су:

Which Christ *has gone to prepare* for us.

Које Hrist *priprema* za nas. (стр. 38)

Или:

The light of autumn: *you will not be spared*

Svjetlost jeseni: *neće te poštediti* (стр. 174).

Ред ријечи представља један од већих проблема у процесу превођења. Сваки језик има посебан ред ријечи у реченици, односно ред у складу са којим се ријечи редају у реченици. Неки језици имају фиксни, а други слободни ред ријечи, па се веома често може десити да се појави озбиљна грешка приликом превода, када преводилац покуша да преслика ред ријечи из језика извора у језик циља. Превод, свакако, треба да буде усаглашен са редом ријечи у језику циљу како би био идиоматски и природан (Sadiq 2008: 14). Помјерање реда ријечи може бити неизбежно, али се онда осјећа оно што Рафел (Raffael) назива субјективним елементом у преводу (Babić 2018: 22). Неки од најочигледнијих примјера промјене реда ријечи у реченици су:

Let's count the bodies over again.

Најде да ponovo prebrojimo tijela. (стр.37)

“SIX WINTER PRIVACY POEMS”

„ŠEST INTIMNIH ZIMSKIH PJESAMA” (стр. 48)

The curtains on the south sway softly.

Zavjese na jugu mekano se njišu. (стр. 66)

“I'm no longer Jesus, ” he informed us happily.

„Više nisam Isus,” srećno je saopštio. (стр. 115).

Занимљиво је уочити да је веома мало случајева у којима се појављује пуни превод члана, у овом случају одређеног. Таква су свега два случаја:

This is *the*¹ place,

Ovo je *to* mjesto, (стр 68),

1 Наше наглашавање (*italic*).

back to *the scene*
 nazad do *ove scene* (стр 70),

а примарни разлог превођења одређеног члана у ова два случаја је наглашавање за које је преводилац, очигледно, сматрао да је неопходно.

У преводу смо пронашли и велики број блиских синонима, а поменућемо само неке од њих: *exited* – *potaknut* (38), *want* – *očekujemo* (42), *her wounds came from the same source as her power* – *svoje rane pridošle od istog izvora otkud i njena moć* (56), *third thought* – *više od dvoumljenja* (58), *our names do not appear* – *naših imena nema* (70), 174 *They are dark, with desolation and anguish* – *Tamne su, sada, u osamljenosti i boli* (174). Сви синоними указују поново на чињеницу да је преводилац водио рачуна о поетичности језика и рими, тако да су обје ставке веома вјерно преликане у језик циља.

5.

Иако су данас познате многе теорије превођења које се, између осталог, баве и валоризацијом превода, најбољу оцјену преводилачког рада ипак могу дати читаоци. Како закључује Жељка Бабић, можда је једна од најважнијих ставки у оцјенама превода управо она да ли је преводилац остао вјеран самом себи, односно систему успостављеном унутар преводилачке праксе. Уколико је то случај, онда се не може говорити о томе да су читаоци текста на језику циљу, као ни аутори текста на језику извору изневјерени (Babić 2018: 28). Као што смо видјели, извјесна (синтаксичка и семантичка) одступања од изворног текста су најчешће неминовна, али у првом плану ипак остаје способност преводиоца

да оствари интеркултуралну комуникацију и покуша да успјешно пренесе пјесничке слике, риму и остале карактеристике језика извора и језика циља. Петар Пенда је учинио управо то у преводу *Осам савремених америчких пјесника*, преводу у коме су синтаксичка и семантичка одступања минимална, а преношење поетичности језика и пјесничких слика веома успјело.

Извори и литература

- Babić, Željka. *Prozor u predgrađu, pogled kroz lingvističko okno*. Banja Luka: Filološki fakultet, 2018. Štampano.
- Hatim, Basil, and Munday, Jeremy. *Translation: An advanced resource book*. London: Routledge. 2004. Štampano.
- Ivir, Vladimir. *Teorija i tehnika prevođenja*. Sremski Karlovci: Karlovačka gimnazija. 1978. Štampano.
- Malmkjær, Kirsten. "Linguistic Approaches to Translation". The Oxford Handbook of Translation Studies. (2011)a: 1–9. Веб. 1.6.2019.
- Malmkjær, Kirsten. "Meaning and Translation". The Oxford Handbook of Translation Studies. (2011)b: 1-10. Веб. 2.6.2019.
- Matiu, Ovidiu. "Translating Poetry. Contemporary Theories and Hypotheses". Professional Communication and Translation Studies. 127-134. 2008. Веб. 3.6.2019.
- Newmark, Peter. *A Textbook of Translation*. New York – London: Prentice Hall. 1988. Štampano.
- Penda, Petar. *Осам савремених америчких писача*. Banjaluka-Beograd: Zadužbina Petar Kočić, 2009. Štampano.
- Sadiq, Saudi. "Translation: Some Lexical and Syntactic Problems & Suggested Solutions". WATA Translation journal. 2008. Веб. 1.6.2019.
- Venuti, Lawrence. "Introduction: Poetry and Translation". Translation Studies, Vol. 4, No. 2, 127-132, 2011. Веб. 2.6.2019.
- Venuti, Lawrence. *The Translation Studies Reader*. London and New York: Routledge. 2000. Štampano.

Ognjen M. Kurteš

*EIGHT CONTEMPORARY AMERICAN POETS –
LEXICAL AND SYNTACTIC
DIFFERENCES IN TRANSLATION*

The focus of this paper will be on the book *Eight Contemporary American Poets*. Selection and translation into Serbian has been done by Dr. Petar Penda, full professor at the English Department, Banjaluka Faculty of Philology (Bosnia and Herzegovina). The selection includes poems by Robert Bly, Adrienne Rich, Charles Wright, Charles Simic, Michael S. Harper, Louise Gluck, Joy Harjo, Rita Dove. One of the primary goals of this paper is to describe the general characteristics of the Serbian translation, as well as to point out and analyze all lexical, syntactic and other differences from the original text. Also, we will single out the following features: social function of the translation, the role of a translator, communicational dimension of the translation, translation of cultural elements.

Translation is today in the focus of many disciplines, primarily those related to linguistics, as well as to anthropology, psychology, biblical hermeneutics and so on. Psycholinguistic approach to translation is based on a thesis that a translator created his product thanks to the usage of linguistic concept on the first place. On the other hand, cognitive linguistic approach relies on the point that translation is only a branch of applied linguistics. A translator, obviously, should be at about the same time both a linguist and a very informed/educated person and to change these roles very frequently in the very process of translation. This thesis seems to be very important and about the same true for our corpus, because professor Penda, the translator, proves to be very informed and capable to change sides, from a linguist to a translator and vice versa.